

Др Гордана Р. Вукадиновић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Vukadinovic@pf.uns.ac.rs

СХВАТАЊЕ ПРОФЕСОРА ДР РАДОМИРА Д. ЛУКИЋА О ОБЈЕКТИВНОМ ПРАВУ*

Сажетак: Гордана Вукадиновић, некадашњи докторант професора Радомира Д. Лукића излаже његово схваћање објективног права. У изузетно бојатом, слојевитом и разноврсном опусу професора Радомира Д. Лукића који броји око 1000 научних и стручних радова, феномен права је разматран са свих битних страна. Кључни елементи Лукићевог филозофског учења, од докторског рада до Система филозофије права су подела света на искуствени и надискуствени свет и сагласно томе и подела на позитивно и објективно право. Лукићево објективно право чине објективни каузални закони преобраћени у правне норме. Објективно и позитивно право су два лица једне исте суштинске ствари – воље владајуће класе, тј. класног састава друштва. Класно друштво мора да ствара позитивно право и да се труди да оно буде што ближе објективном праву и чак и да се поклопи са њим у идеалном случају како би се омогућило сајоспојање што већег броја људи у њиховом доспјеху. Објективно право представља идеал, вечну и узвишену тежњу ка савршеној хуманости.

Кључне речи: Радомир Д. Лукић; филозофија права; објективно право; позитивно право; вредности.

I

У изузетном богатом, слојевитом, и разноврсном опусу професора Радомира Д. Лукића који броји око хиљаду научних и стручних радова феномен права разматран је са свих битних страна. У том, по обиму великом и

* Овај рад је резултат реализовања пројекта „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“ који се финансира средствима Правног факултета Универзитета у Новом Саду. Руководилац пројекта је проф. др Драган Милков.

по квалитету драгоценом стваралаштву на неки начин остали су неразвијени и недовршени социологија права и историја политичких и правних теорија. Социолошко-правној мисли посвећено је његово приступно предавање¹, док је обимну и комплексну материју изложио у делу *Историја политичких и правних теорија*, (књига прва),² која обухвата период од антике до почетка XVII века. Више од четири деценије допуњавао је и развијао у појединим радовима своју мисао у овој области. С једне стране, од иностраних мислилаца у његовом опусу издвајају се Георг Вилхелм Фридрих Хегел, Жан-Жак Русо, Ханс Келзен, док, с друге стране, посебну пажњу посвећује главним представницима код Срба: Јовану Стерији Поповићу, Слободану Јовановићу, Томи Живановићу, Ђорђу Тасићу и Божидару С. Марковићу. Иако је намера остала до краја нереализована, пошто је друга књига остала ненаписана, ипак на основу постојећих радова, можемо реконструисати једну целовиту историју политичких и правних теорија до краја XX века.

II

Лукићево изузетно богато и разноврсно стваралаштво у правној теорији, социологији и филозофији права почиње још од докторске тезе *Обавезна снага правне норме и проблем објективног права (La force obligatoire de la norme juridique et le problème d'un droit objectif)* под менторством чувеног Ле Фира (Louis Le Fur) Лукић изграђује своје схватање које крунише *Системом филозофије права*.³ У њој разматра средишњи правно филозофски проблем, проблем права као вредности, односно објективног права. Од тада, током шест деценија креативног и плодног рада, Лукићев опус у области филозофије права обогаћен је низом запажених расправа и прилога,⁴ да би тај драгоцен рад кулминирао у књизи *Систем филозофије права* као својеврсној синтези којом се враћа на мисаони пут којим је кренуо давне, 1939. године.

¹ Лукић, Р. Д: О појму социологије права, *Архив за правне и друштвене науке*, 1941, XXXI, 3, стр. 175-203.

² Лукић, Р. Д: *Историја политичких и правних теорија*, књига прва, Београд, 1956.

³ Лукић, Р. Д: *Систем филозофије права*, Београд, 1992.

⁴ Посебно се издвајају у области филозофије права следећи Лукићев радови: Лукић, Р. Д, Основни филозофски проблеми права, *Сјоменица у часи новоизабраних чланова САНУ*, Београд, 1977, књ.55, стр. 59-71; Филозофија права, *О филозофији права*, Међународни симпозијум одржан у САНУ од 28-30. маја 1976. године, Београд, 1978, стр. 501-510; Појам филозофије права, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 1-2, 1990, стр. 193-206; Нацрт филозофије права, *Зборник за теорију права IV*, Београд, САНУ, 1990, стр. 1-29.

Како сам Лукић истиче, у овој својој књизи излаже коначна решења извесних питања, посебно питање објективног права које је поставио, а непотпуно решио у својој докторској расправи. У том погледу налазимо једну паралелу, у суштини, велику заједничку линију код Радомира Лукића и његовог професора Божидара С. Марковића. Обојица од докторског рада покушавају да реше исти проблем. Марковић на пољу приватног права анализира питање праведног права,⁵ док Лукић одгонета загонетку објективног права. Према Лукићу, објективне каузалне законитости се преобраћају у правну норму. Објективно право нико не ствара, јер то није ни потребно „оно је објективно дато, налази се у самој суштини света чим је овај створен, у односима између средстава којима се остварује циљ света и остварења тог циља“ а циљ света је „постојање и одржавање највећег броја што савршенијих бића, пре свега, људи у њиховом најпотпунијем могућем достојанству, које се састоји у њиховом особеном савршенству, тј. у потпуном развоју свих својстава њихове природе“.⁶ С обзиром на то да се објективно право мења, дужност човека и друштва јесте да објективно право, које је једна врста природног права, сазнају и примене у свом позитивном праву. Лукић изричито наглашава „Објективно право тако постоји као једна врста 'природног' закона, јер није ништа друго него у норму претворен такав закон. Зато се и може назвати природно право, а зато људи и могу да овај закон открију као и сваки други објективно дати закон и ако хоће циљ који се применом закона постиже – да га и примене и циљ остваре.“ Спознајући „објективно право као посредно одређено светским духом као општим 'законодавцем' света, задатак је и човека и његовог друштва да то право што потпуније сазна и примени га у свом позитивном праву.“⁷

Бавећи се истим проблемом током дугог низа година, али у различитим правним областима, с различитом терминологијом и методима, Б. Марковић и Р. Лукић дошли су до истих закључака: „право мора бити одређено као објективно постојеће у самим стварним односима у друштву, а његова суштина мора бити утврђена на основу суштине самог света као целине“⁸. Свакако треба напоменути, ову основну идеју у праву срећемо у нашој филозофскоправној мисли и раније, у зачетку. Код Глигорија Гершића можемо пронаћи да је „правни живот уткан у велики оквир природе и васионе“, односно да је право израз космичког реда, а код Живојина Перића развијено схватање да су закони израз материје и духа.

⁵ Марковић, Б.С: *О праведном праву*, Београд, друго издање, 2015.

⁶ Лукић, Р. Д: *Систем филозофије права*, стр. 404.

⁷ Нав. дело, стр. 405.

⁸ Нав. дело, стр. 403.

III

Пошто је размотрио појам објективног права, Лукић излаже улогу и однос објективног и позитивног права изводећи закључак да су објективно и позитивно право „два лица једне исте суштинске ствари – класног састава друштва, које у таквом саставу мора да ствара позитивно право, али које такође мора да се труди да оно буде што ближе објективном праву и чак и да се поклопи са њим у идеалном случају како би се омогућило сапостојање што већег могућег броја људи у њиховом достојанству упркос објективном сукобу интереса двеју супротстављених класа. Право зато и није никаква чиста или произвољна, самовољна воља владајуће класе.” и даље „Оно је објективно нужно и одређено суштином света и друштва у датом тренутку његовог развоја у виду објективног права, за којим позитивно право треба да иде с већим или мањим предњачењима или заостајањима. Оба ова права су чврсто укоренења у саму суштину света и нераздвојна један од другог. Та укорененост показује такође јасну и нераздвојну везу између искуственог и надискуственог елемента права.“⁹

Позитивно и објективно право налазе се у сукобу, у коме позитивно право мора да се повинује објективном праву. Заправо, цела историја права указује на то да је правни живот битно променљив у борби друштвених група, коју воде не само за право, како је то истицао Јеринг (Rudolf von Ihering), већ за право боље од постојећег. Различити видови сукоба у области права суштински су изражени у сукобу објективног и позитивног права. Објективно право представља идеал, вечну и узвишену тежњу ка што савршенијој хуманости. Уствари, то је најбољи могући и универзално важећи правни систем, који проистиче из суштинске одлике човека да тежи усавршавању. Сукоб између позитивног и објективног права води ка дубљем сукобу између непокретног и покретног, реалног и идеалног, стагнације и напретка, сукоба који производи еволуција то јест сам живот.¹⁰ Лукић поставља задатак да утврди реално објективно право које постоји у фактима, које је стварно ништа мање него нека материјална, друштвена чињеница која се може утврдити посматрањем. Он трага за идеалом који реално постоји у људској свести, а не за идеалним објективним правом које почива у свету вредности или, пак, у природи ствари. Због тога њега интересује питање ефикасности права и његова обавезна снага. Лукић сматра да је објективно право оно које има обавезну нормативну снагу.¹¹ За ово питање Леон Диги (Léon Duguit) дао је решење схвативши га као социјал-

⁹ Нав. дело, стр. 416.

¹⁰ Loukitch, R: *La force obligatoire de la norme juridique et le problème d'un droit objectif*, Paris, 1939, p. 5.

¹¹ Нав. дело, *première partie*, p. 228.

но право, односно друштвено право, право друштвене масе, „опште признато“, као позитивно мерило објективног права.

У трагању за објективно ефикасним, реално обавезним правом, правом које ће регулисати друштвене односе, не може се претендовати да сваки правни систем па и индивидуални, представља објективно право. Индивидуални правни систем који је дело једне индивидуе, који само она прихвата, не може бити социјално ефикасан јер га мора усвојити јака група индивидуа и реализовати у друштву помоћу силе или претњом силе. Како је истицао Емил Диркем (Emil Durkheim) право је друштвена творевина: увек група, мања или већа, даје материјал и суштинске сугестије у погледу права. Истовремено је за Лукића неприхватљив критеријум већине, јер насупрот веровању Жан-Жака Русоа (Jean-Jacques Rousseau), мишљење већине није мерило општег добра.

С обзиром да је друштво подељено на многобројне друштвене групе, извесне теорије као, на пример, историјски материјализам, расизам, стављају нагласак на класе, расе и нације. Поред државе, која ствара своје право и свака друштвена група ствара сопствена правна правила која су специфична за њу. Право друштвене групе, оне која чини државу, је објективно право, јер га сви њени чланови сматрају најбољим. Међутим, то објективно државно право не чини цео правни систем. У стварности, изван одређеног броја правних правила које усвајају сви чланови једне државе постоје разлике између посебних правних система истога друштва. А те разлике имају двоструко порекло: пре свега, оне проистичу из природе групе, на пример црквено право је различито од права професионалних организација и, друго, мада се односе на исте субјекте, ти посебни правни системи се разликују према свом различитом пореклу.¹² На овај начин, од самог почетка свог научног бављења правом, Лукић заступа плуралистичко схватање права¹³, по коме има више стваралаца права, па је оно само у једном делу државно.¹⁴

Проблем критеријума објективности Лукић поставља на следећи начин. Да би право било објективно, мора се налазити или у самој природи или у свести човека.¹⁵ У природи се објективно право не може наћи јер

¹² Нав. дело, р. 234.

¹³ Вукадиновић, Г: О појму аутономног права, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3, 2011, стр. 163-173; Врсте аутономног права и схватање правног плурализма, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, 2012, стр. 45-55; Стварање аутономног права, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, 2013, стр. 35-45.

¹⁴ Уп. Лукић, Р. Д: Појам права, *Зборник за теорију права – Свеска II*, Београд, 1982, стр. 1-48.

¹⁵ Loukitch, R: *La force obligatoire de la norme juridique et le problème d'un droit objectif*, р. 237.

природа нам не може улисти вредности као што су правда, ред, мир. А пошто постоји објективна сврха она мора да постоји у људској свести. Дакле, треба тражити шта је у самој свести објективно. У оцени вредности коју та свест ствара, у циљевима које мисли да треба да се оствари налази се природа човека те у томе треба тражити критеријум објективности. Другим речима, човек ствара судове вредности, циљеве које треба да реализује. „Вредност коју ствара је за њега објективна вредност јер одговара његовој природи; било која да је вредност она је дело људско, дакле, субјективно, јер не долази споља.“¹⁶ Са становишта од којег Лукић полази, вредност је дело човека. Могуће је да постоји и објективна вредност, али се она не може сазнати. Оно што се зна то је да вредност постоји у људској свести, али одакле долази, то се не зна. Према томе, та објективност је релативна јер постоји у људској свести.

Ако се погледа садржај права, Лукић разликује две врсте вредности: оне које су неодређене и непрецизне, као на пример правда и заједничко добро. У погледу тих вредности постоји потпуна сагласност не само у једној држави него и код свих људи. Али се те вредности конкретизују, те постоје велике разлике између посебних правних система. Поред тога постоје и конкретна правила која такође усвајају сви чланови друштва, као и објективне вредности (на пример у кривичном законнику). Тако је објективно право универзално прихваћено конституисано, с једне стране, преко конкретних вредности и с друге, преко општих, непрецизних и апстрактних вредности. Те апстрактне вредности неопходно је даље конкретизовати, али је очевидно да оне не могу бити конкретизоване у објективном правцу, то јест да се универзално прихвате. Да би решио тај проблем, Лукић захтева поновно враћање чињеницама, а то значи да сматра да се не тражи апсолутно објективно право, већ релативно. Релативно у смислу да оно што је сада „прихваћено“ као објективна вредност проистиче из факта на датој етапи еволуције људске свести. На овај закључак не утиче чињеница да сутра, после нове еволуције, то право може бити проглашено као грешка.

Међутим, пошто у праву поред субјективних, постоје и објективни елементи, могућ је и сукоб између објективног и позитивног права. Ако је реч о објективном праву у строгом смислу речи, праву које прихватају сви, онда је случај повреде заиста веома редак. Али пошто је реч и о апстрактним, непрецизним вредностима, као што су правда, слобода, једнакост, заједничко добро, то јест, вредности за које не постоји сагласност у погледу конкретизације, маса и елита су дубоко подељени. Очевидно објективна мерила не постоје и ту почиње сукоб између објективног и позитивног

¹⁶ Нав. дело, р. 238.

права. Али они који владају као довољно широка група могу помоћу силе применити своје сопствено схватање.

Исто тако, и сам развој објективног права може бити извор могућег сукоба. Пошто се оно развија брже од позитивног права, тумачење и давање широких овлашћења судији може да реши овај проблем. Но увек остаје питање како тачно сазнати објективно право. А то, пак, повлачи у крајњој линији питање суштине, организације правне државе и њене реформе. На овај начин се затвара круг: објективно право има за битну претпоставку правну државу, а само објективно право је основа правне државе.

Лукић, као и ранији наши мислиоци покушава да реши исти проблем, проблем праведног и објективног права као основе правне државе. Доиста, идеју да право мора бити одређено као објективно, постојеће у самим стварним односима у друштву среће се и раније у нашој правној, теоријској и филозофској мисли. Тако налазимо сталну заједничку непрекинуту линију од Глигорија Гершића преко Живојина Перића, Ђорђа Тасића и Божидара С. Марковића све до Радомира Лукића.

IV

Обимном и дубоком научном и филозофском делу треба додати бар још једну Лукићеву делатност, можда најважнију, као професора и педагога. Током низа година сарадње оставио је на нас неизбрисив траг. Сви ми, који смо били његови ученици, сећамо се његових речи и чувамо успомену на њега и на тај начин преносимо његово знање и изузетно оригинално дело.¹⁷ „Никада се не би могло потпуно казати у чему је управо била лепота његовог причања. У свему што је говорио било је нечег насмејаног и мудрог у исто време. Али, поред тога, око сваке његове речи лебдео је још и нарочит призвук, као неки звучни ореол, каквог у говору других људи нема и који је остајао у ваздуху и титрао и онда кад је изговорена реч угасла. Због тога је свака његова реч казивала више него што она у обичаном говору значи.“ (Иво Андрић)

¹⁷ Прошле 2014. године, навршило се 100 година од рођења и 15 година од смрти професора Радомира Д. Лукића (1914-1999).

Gordana R. Vukadinović, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
G.Vukadinovic@pf.uns.ac.rs

Professor Dr. Radomir D. Lukic's Understanding of Objective Law

Abstract: Gordana Vukadinovic, once a PhD student mentored by Radomir D. Lukic, presents his understanding of objective law. In the abundant, multi-layered and varied opus of Radomir D. Lukic, which includes about 1000 scientific and expert papers, the phenomenon of the law is considered from all the important perspectives. The key elements of Lukic's philosophical teaching, from his PhD thesis to *System of Philosophy of Law*, are the division of the world into sense-world and supra-sensual and, accordingly, the distinction between positive and objective law. Lukic's objective law is made up of objective causal laws converted into legal norms. Objective and positive law are two sides of the same coin – the will of the ruling class, i.e. class organization of the society. A class society has to create positive law and to try to make it as similar as possible to objective law, or ideally to attain the coincidence of the two, in order to enable a dignified coexistence of as many people as possible. Objective law represents an ideal, an eternal sublime aspiration for a perfect humanity.

Key words: Radomir D. Lukic; philosophy of law; objective law; positive law; values

Датум пријема рада: 11.01.2016.